

מקור שמות ספינות המעפילים והקשר שלהם

לארועי התקופה

מאת: יהודה בן-צור

ביומן המבצעים של המוסד לעליה ב' מצוין שלכל אוניה היו שלושה שמות:

1. השם הרשמי שתחתיו האוניה נרכשה ובו היא הייתה רשומה בחברות הביטוח. היו מקרים בהם לאחר הרכישה הן נרשמו תחת דגל פנמה או הונדורס שהפך לשמן הרשמי.
2. שם צופן שניתן לאוניה בשיחות הטלפון ובהתכתבויות" (וכן בהתקשרות האלחוטית ברשת 'גדעון'), לשימוש במסגרת המערכת הפנימית של המוסד לעליה ב'.
3. השם המבצעי (הכינוי העברי) שנקבע עם הפלגת האוניה על מעפיליה (שם שניתן בדרך כלל בידי שאול אביגור) ונעד לפרסום חיצוני ופנימי, במסגרת "מאבק כולל בארץ-ישראל נגד הספר הלבן, שיתמקד על ההעפלה"¹. השם המבצעי ניתן במהלך ההפלגה, לפעמים רק לקראת סופה.

'דלין' הייתה הספינה הראשונה שהגיעה לאחר מל"ע עם 37 מעפילים ב-28/08/45. השם היה כינויו של מפקד ארגון 'ההגנה', אליהו גולומב, שנפטר ב-11 ביוני 1945 והוא נקבע ע"י יהודה ארזי, הממונה על שלוחת המוסד לעליה ב' באיטליה,

שמות שנגזרו מהשמות המקוריים

'נתן' א' ו'נתן ב' ב' (אותה ספינה, שתי הפלגות) הגיעה ארצה ב-04/09/45 וב-01/10/45. השם נגזר ע"י יהודה ארזי, הממונה על שלוחת המוסד לעליה ב' באיטליה, משמה המקורי Neptune (נפטון).

'פטר' א' ו'פטר ב' (אותה ספינה, שתי הפלגות) הגיעה ארצה ב-17/09/45 וב-22/10/45. השם נגזר ע"י יהודה ארזי משמה המקורי Pietro. 'גבריאלה' הגיעה ארצה ב-09/09/45 עם 40 מעפילים והפליגה בשמה המקורי בלבד.

אישים

'ברל כצנלסון' הגיעה ארצה ב-22/11/45 עם 211 מעפילים. ברל היה ממנהיגי הבולטים של תנועת העבודה.

ברל כצנלסון <

'וינגייט' הגיעה ארצה ב-26/03/46 עם 238 מעפילים. הניסיון להורידם בחוף תל-אביב בחסות כוחות 'ההגנה-פלמ"ח ותושבי העיר נכשל, מאחר והאוניה נתפשה לפני הגעתה לחוף. וינגייט, קצין בריטי ששירת בארץ ישראל בתקופת מאורעות 1936-9, התגלה כתומך נלהב של הציונות.

אורד צ'ארלס וינגייט <

'מקס נורדאו' הגיעה ארצה ב-13/05/46 עם 1,633 מעפילים. מקס יליד הונגריה, הוגה דעות, נואם, סופר, ורופא. ממייסדי התנועה הציונית ובעל חזון "יהדות השרירים". השתתף באופן פעיל בעשרת הקונגרסים הציוניים הראשונים.

מקס נורדאו <

¹. נחום בוגנר, 'ספינות המרי', עמ' 16.

'אליהו גולומב' ו'דב הוז' שתי האוניות היו מעורבות ב'פרשת לה-ספציה'. הן הגיעו ארצה ב-13/05/46 עם 1,014 מעפילים, בהסכמה בריטית. אליהו ודב היו מראשי תנועת העבודה ומייסדי ארגון 'ההגנה', אליהו מפקד 'ההגנה' ודב מחלוצי הטיס והימיה.

אליהו גולומב ודב הוז <

'יאשיהו וג'וזד' הייתה קורבטה קנדית שנרכשה ע"י 'המוסד לעליה ב' ואושה ע"י מח"ל עליה ב', בעיקר חברי תנועות הנוער הציוני בצפון אמריקה. היא הגיעה ארצה ב-27/06/46 עם 1,257 מעפילים. הברון הבריטי ג'וזאיה קלמנט וג'וזד, התגלה כידיד עם ישראל. ג'וזאיה קלמנט וג'וזד <

'הנרייטה סאלד' הגיעה ארצה ב-12/08/46 עם 546 מעפילים. הנרייטה הייתה ממייסדות ארגון 'הדסה' ומנהלת ארגון 'עליית הנוער'.

הנרייטה סאלד <

'כתריאל יפה' הגיעה ארצה ב-13/08/46. כתריאל היה מותיקי מלווי אוניות המעפילים בתקופה שקדמה למלח"ע ה-II ורב החובל של ספינת כ"ד יורדי הסירה שנעלמה ב-1941. כתריאל יפה <

'עמירם שוחט' הגיעה ב-16/08/46 עם 183 מעפילים. עמירם היה מותיקי מלווי האוניות בתקופה שקדמה למלח"ע ה-II ואחד מכ"ג יורדי הסירה.

'ברכה פולד' הגיעה ארצה ב-22/10/46 עם 806 מעפילים. ברכה, מ"כ פלמ"ח, נהרגה ע"י המשטרה הבריטית בליל וינגייט, 28/03/46, בתל אביב. ברכה פולד <

'חיים ארלזורוב' (שם מקורי 'אולואה') הגיעה ארצה ב-27/02/47 עם 1,348 מעפילים. חיים היה מראשי תנועת העבודה בתקופת טרום המדינה וראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. נרצח בחוף תל אביב ב-1933. בתחילה נקבע לאוניה השם המבצע 'סטרומה', אך הוא שונה לחיים ארלזורוב, קרוב לודאי על רקע פוליטי. חיים ארלזורוב <

'בן הכט' הגיעה ארצה ב-09/03/47 עם 626 מעפילים. בן היה תסריטאי וסופר יהודי אמריקאי מפורסם וציוני נלהב ופעיל. בן הכט תמך ב"ועד העברי לשחרור האומה", שלוחה של אצ"ל בארה"ב, שארגנה את הפלגת הספינה.

'שבתאי לוז'ינסקי' הגיעה ארצה ב-12/03/47 עם 825 מעפילים. שבתאי נשלח ב-1945 לאיטליה לטפל ב'שארית הפליטה', במסגרת 'המרכז לגולה'. נהרג בתאונת דרכים ב-18/01/47. שבתאי לוז'ינסקי <

'תיאודור הרצל' הגיעה ארצה ב-13/04/47 עם 2,620 מעפילים. הרצל, המוכר כ'חוזר המדינה', הפך את התנועה הציונית מאז הקונגרס הציוני הראשון ב-1897 ועד לפטירתו ב-1904, לתנועה דינמית שהובילה להקמת מדינת ישראל. בנימין זאב הרצל <

'יהודה הלוי' הספינה הראשונה שיצאה מצפון אפריקה והגיעה ארצה ב-31/05/47 עם 399 מעפילים. יהודה הלוי, מגדולי המשוררים וההוגים של יהדות ימי הביניים. בשנת 1140 יצא מספרד והגיע לארץ ישראל ב-1141. נפטר באותה שנה.

צנחני היישוב, שהוצאו להורג ע"י הנאצים.

'חנה סנש' הגיעה ארצה ב-25/12/45 עם 252 מעפילים. עלתה על שרטון בחוף נהריה ושתי מעפילות טבעו.

'אנצו סרני' הגיעה ארצה ב-17/01/46 עם 908 מעפילים (האוניה הגיעה שנית ב-28/02/48 בשם 'בוניס ולוחמים').

'חביבה רייק' הגיעה ארצה ב-08/06/46 עם 462 מעפילים.

'רפי' רייס תפקדה כספינת-עזר של 'חביבה רייק' והעבירה אליה בלב ים כ-120 מעפילים.
'אבא ברדיצ'ב' טבעה ב-09/11/46 בחוף היוגוסלבי ו-456 המעפילים הועברו ל'כנסת ישראל'.

שני צנחנים נוספים, שאף הם נרצחו ע"י הנאצים – צבי בן יעקב ופרץ גולדשטיין – לא זכו להנצחה במפעל ההעפלה מסיבה לא ברורה

ישובים

'תל-חי' הגיעה ארצה ב-27/03/46 עם 736 מעפילים. השם נבחר כסמל ללחימת מעטים נגד רבים בקרב בן נהרג יוסף טרומפלדור ב-1920.

'ביריה' הגיעה ארצה ב-01/07/46 עם 999 מעפילים. בינואר 1945 הקימה המחלקה הדתית של הפלמ"ח את ביריה, חולייה ראשונה בשרשרת יישובים שנועדו לחבר את צפת לאצבע הגליל. בפברואר 1946 נמצא סליק סמוך לישוב והצבא הבריטי עצר את כל שוכניו. ארגון 'ההגנה' התקש לחזור ולהקים את הישוב.

'יגור' הגיעה ארצה ב-11/08/46 עם 754 מעפילים. השם נבחר בעקבות חיפושי הנשק והמעצרים במסגרת 'השבת השחורה' ב-29/06/46.

'יחיעם' הגיעה ארצה ב-28/03/48 עם 798 מעפילים. באותה עת נערך "צבא ההצלה של פאוזי אל קאוקג'י" לתקוף את קיבוץ טירת צבי בעמק בית שאן. ההתקפה נהדפה תוך גרימת אבידות כבדות לתוקפים.

'משמר העמק' הגיעה ארצה ב-24/04/48 עם 782 מעפילים. קרבות משמר העמק נמשכו 10 ימים מ-04/04 עד 14/04/1948. כוחות 'צבא ההצלה' בפיקודו של פאוזי אל קאוקג'י תקפו את הקיבוץ. כוחות של חטיבות 'יפתח ו'כרמלי', בפיקודו של יצחק שדה, הביסו את התוקפים וכבשו את הכפרים הערביים באזור.

'ירושלים הנצורה' הגיעה ארצה ב-12/02/48 עם 680 מעפילים. המצור הגיע לשיאו בסוף מרץ 1948. בשלב זה הוחלט על מבצע 'נחשון' – כיבוש הדרך לירושלים משני צידיה והסרת המצור.
'לנגב' הגיעה ארצה ב-09/02/47 עם 647 מעפילים. השם יועד לחזק את ההתיישבות בנגב בהמשך לעליית אחד-עשר היישובים במוצאי יום הכיפורים תש"ז.

ארגון 'ההגנה'

'לי"ה גיבורי גוש עזיון' הגיעה ארצה ב-31/01/48 עם 273 מעפילים. השם נועד להנציח את מחלקת הל"ה, לוחמי הפלמ"ח והחי"ש, שיצאה מירושלים להגנת גוש עזיון. ב-16/01/1948 כותרה המחלקה ע"י המון ערבי והלוחמים נפלו בקרב.

'הגנה' הגיעה ארצה ב-01/07/46 עם 2,678 מעפילים.

'יגור' הגיעה ארצה ב-11/08/46 עם 754 מעפילים. השם נועד להזכיר את חיפושי הנשק והמעצרים ב'שבת השחורה', 29/06/46, בקיבוץ יגור.

'כ"ג יורדי הסירה' הגיעה ארצה ב-15/08/46 עם 790 מעפילים. השם נועד להנציח את זכרם של כ"ג חברי 'ההגנה' שנעלמו יחד עם משקיף בריטי בעת הפלגתם במאי 1941 לחבל במתקני הדלק בטריפולי, לבנון, שנשלטה ע"י כוחות ממשלת 'וישי' הצרפתית.

'פלמ"ח' הגיעה ארצה ב-22/09/46 עם 611 מעפילים. השם נקבע כהוקרה לפלמ"ח, שנשא בעול הלחימה הצמודה למפעל ההעפלה.

'י"ד חללי גשר א-זיון' הגיעה ארצה ב-28/07/47 עם 685 מעפילים. השם נועד להנציח את זכרם של חללי הפלמ"ח שנפלו ב'ליל הגשרים' ב-17-16 ביוני 1946.

'לטרוני' הגיעה ארצה ב-01/11/46 עם 1,252 מעפילים. מחנה המעצר בלטרון שימש למעצר מינהלי של עזירי המתחרות.

'רפיח' טבעה ב-07/12/46 באחד מאיי הדודוקנז. הצי הבריטי נחלץ לסייע בחילוץ 785 המעפילים. השם נקבע לציון מחנה המעצר בקרבת העיירה רפיח, ששימש בעיקר למעצר חברי פלמ"ח וקיבוצים במסגרת "השבת השחורה", 29 ביוני 1946.

מהישוב למדינה

'כנסת ישראל' הגיעה ארצה ב-26/11/46 עם 3,836 מעפילים. שאול אביגור הועיד לאוניה את השם 'תנועת המרי העברי', אך משה שרת וגולדה מאיר הטילו וטו מסיבות מדיניות.

'מולדת' הגיעה ארצה ב-29/03/47 עם 1,568 מעפילים.

'התקווה' הגיעה ארצה ב-17/05/47 עם 1,414 מעפילים.

'גאולה' הגיעה ארצה ב-02/10/47 עם 1,388 מעפילים.

'מדינת היהודים' הגיעה ב-02/10/47 עם 2,664 מעפילים. השם נקבע ע"י שאול אביגור במהלך המאבק המדיני, שהוביל גיסו משה שרת בארה"ב. המהלך הסתיים בהחלטת האו"ם ב'כ"ט בנובמבר' 1947.

'כ"ט בנובמבר' הגיעה ארצה ב-28/12/47 עם 680 מעפילים. השם נקבע ע"י שאול אביגור לאחר קבלת החלטת האו"ם ב'כ"ט בנובמבר' - 29/11/47.

'האומות המאוחדות' הגיעה ארצה ב-01/01/48 עם 537 מעפילים. השם נקבע ע"י שאול אביגור, כאות הוקרה לאו"ם על קבלת החלטת 'כ"ט בנובמבר'.

'עצמאות' - Pan Crescent הגיעה ישירות לקפריסין ב-01/01/48 עם 7,736 מעפילים בהסכמה עם הבריטים.

'קיבוץ גליות' - Pan York הגיעה ישירות לקפריסין ב-01/01/48 עם 7,600 מעפילים בהסכמה עם הבריטים. לאחר הכרזת המדינה השם המקורי שונה ל'קוממיות'. השמות של שתי "הפאנים" נקבעו ע"י בן-גוריון.

'לקוממיות' הגיעה ארצה ב-20/02/48 עם 699 מעפילים.

'בונים ולוחמים' הגיעה ארצה ב-28/02/48 עם 1,002 מעפילים.

'לנצחון' הגיעה לתל אביב ב-17/05/48 עם 189 מעפילים.

'מדינת ישראל' הגיעה לתל אביב ב-17/05/48 עם 243 מעפילים.

'קרב עמק איילון' הגיעה לשדות-ים ב-29/05/48 עם 705 מעפילים.

העפלה

'ארבע חריות' הגיעה ארצה ב-02/09/46 עם 1,024 מעפילים. נקראה ע"ש ארבעת עקרונות החירות אשר נסחו ע"י נשיא ארה"ב רוזוולט ב-1941: חירות הדיבור, חירות האמונה הדתית, חירות ממחסור וחירות מפחד.

'המעפיל האלמוני' הגיעה ארצה ב-27/02/47 עם 794 מעפילים. השם המבצעי שיועד לה היה 'חרות', אך הוא שונה ע"י שאול אביגור שהחליט לקרוא לספינה לזכרו של מעפיל שנהרג ע"י הבריטים על סיפון הספינה 'לנגב' בטרם נודע שמו, רוברט לזר ז"ל.

'שאר ישוב' הגיעה ארצה ב-23/04/47 עם 773 מעפילים.

'יציאת אירופה תש"ז - אקסודוס 1947' הגיעה ארצה ב-18/07/47 עם 4,530 מעפילים.

'שיבת ציון' הגיעה ארצה ב-28/07/47 עם 411 מעפילים.

'אף על פי כן' הגיעה ארצה ב-27/09/47 עם 434 מעפילים. שמה קשור ל"פרשת האקסודוס" – הוא מבטא את המשך המאבק לעליה על אף גירוש מעפילי אקסודוס חזרה לאדמת גרמניה.

'עליה' הגיעה ארצה ב-15/11/47 עם 184 מעפילים.

'קדימה' הגיעה ארצה ב-16/11/47 עם 794 מעפילים.

'הפורצים' הגיעה ב-04/12/47 עם 167 מעפילים.

'לא תפחידונו' הגיעה ארצה ב-22/12/47 עם 853 מעפילים. שמה היה קריאה לבריטים שפורסמה כמה ימים לפני יציאת שתי "הפאנים" עם מעל 15,000 מעפילים.

השתתפות בלחימה

'מורדי הגטאות' הגיעה ארצה ב-24/05/47 עם 1,457 מעפילים. הוקרה לעצירי מחנות הריכוז והגטאות שהתמרדו בצוררים הנאצים.

'החייל העברי' הגיעה ארצה ב-31/07/46 עם 512 מעפילים. הוקרה למתנדבי הישוב ששירתו בצבא הבריטי במלה"ע ה-II.